

УДК 37.014.5:[378:745.5](477.83/86)«18/19»

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Синишин Л.О.

Інститут мистецтв

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

У статті висвітлено особливості розвитку художньо-промислової освіти Галичини другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Схарактеризовано вплив освітньої політики держав (Австро-Угорської, Речі Посполитої) на формування мети, завдань і навчально-методичного забезпечення навчального процесу. На основі вивчення архівних матеріалів подано аргументи щодо державних освітніх політик у галузі художньо-промислової освіти. Розкрито взаємозв'язки соціально-економічної та освітньої політики щодо освіти Галичини. Виявлено залежність розвитку художньо-промислових закладів освіти від державної освітньої політики. Уточнено особливості художньо-промислової освіти Галичини у визначених хронологічних межах дослідження.

Ключові слова: художньо-промислова освіта, державна освітня політика, мета, завдання освіти, навчально-методичне забезпечення художньо-промислової освіти, заклади художньо-промислової освіти.

Постановка проблеми. Реформування сучасної системи освіти в Україні, зокрема професійної актуалізує проблему вивчення здобутків попередніх періодів, що можуть бути в нагоді для удосконалення змісту, форм, методів підготовки фахівців.

Розвиток художньо-промислової освіти Галичини в означених хронологічних межах, зумовлений становленням промислових підприємств на новій технічній основі, зростанням потреб соціального середовища на декоративно-ужиткові предмети, а також активною діяльністю прогресивних кіл української інтелігенції. У цьому відтинку історії започатковано діяльність художньо-промислових навчальних закладів, метою яких була підготовка нової генерації майстрів, які б підняли народне декоративно-ужиткове мистецтво на якісно вищій рівень, відповідно до нових технологій.

Варто зауважити, що в різних сферах діяльності люди здавна звертались до естетичних

еталонів. В історичному аспекті з прийняттям християнства (ІХ ст.) окремі види мистецтв впроваджувалися на теренах Галичини, а саме: зодчество, іконопис, монументальний живопис та ін. Значні напрацювання у цьому аспекті мали й братські школи, майстерні, а пізніше, з ХІХ століття, розвивалась світська промислова освіта в ремісничих відділеннях початкових ремісничих училищах (школах), учительських семінарах, університетах (Львів, Варшава, Відень).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику», за редакцією С. Гончаренка поняття «художня освіта» розглядається «як форма підготовки майстрів образотворчого мистецтва, що зародилася в далекому минулому – у Стародавній Греції і Стародавньому Римі, Єгипті, Китаї, Індії та інших країнах. У середньовіччя дістало великого поширення навчання образотворчому мистецтву в майстернях великих

художників. З XVI ст. в ряді європейських держав виникають художні школи-академії, в яких складається система навчання живопису, малюнка, композиції» [1, с. 490].

Художньо-промисловість розглядаємо як поєднання мистецтва і промисловості задля виробництва виробів повсякденного вжитку, що мають естетичне забарвлення та естетичну вартість для споживача. Ця сфера інтегрованого виробництва і мистецтва того часу включала виготовлення одягу, начиння, шпалерне виробництво, типографічні справи, фотографію, золоте, срібне і ювелірне, ливарне і карбоване виробництво, гончарну і столярну справу, різьблення, килимарство.

Як засвідчують історичні джерела, традиції художньо-промислової освіти на землях Галичини закладені Ярославом Осмомислом ще у XIII столітті і розвивалися братськими школами в другій половині XVI – на початку XVII століття. Однак, з часом, освітні традиції художньої освіти, що ґрунтувались на безпосередній передачі умінь, навиків від майстра до учня не забезпечували потреби в підготовці освічених фахівців. Промисловий розвиток у тогочасних європейських країнах, зокрема у Австро-Угорщині виявив брак у підготовці фахівців для масового виробництва. Тому на часі було реформування як загальної системи освіти, так і художньо-промислової зокрема.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування державної політики у галузі освіти можна вважати започаткованим у 1774 році [5 арк. 66, 51], а саме створенням у галицькому губернаторстві у Львові шкільного реферату (1776 року цю інституцію замінено шкільною комісією). Це були перші кроки державної політики у галузі освіти, хоча вони не внесли значних змін у її поступ. Державна політика в галузі художньо-промислової освіти тогочасної Галичини залежала від рівня визнання органами влади ресурсу для розвитку художньо-промислового виробництва й необхідності задоволення запитів панівних прошарків населення на вироби з естетичною цінністю.

Мета статті полягає в розкритті сутності впливу державної політики на становлення та розвиток художньо-промислової освіти Галичини у відтинку історії другої половини XIX – початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. У руслі освітньої реформи Австро-Угорщини 1790 року при Львівському університеті започаткована перша освітня інституція (навчальний консос), а поновлення шкільної комісії (1803) передано в новостворений департамент Галицького губернаторства. Як засвідчують джерела, у цей час вибудовується структура управління освітою в Галичині. Шкільний інспекторат при департаменті Галицького губернаторства виконував функцію координації всіх типів шкіл у краї [5, арк. 66, 51]. У відання державного керівництва підпорядковувалися нижчі елементарні школи та вищі навчальні заклади: гімназії, ліцеї, університет у м. Львові. Попри намагання австрійської держави надолужити втрачене в галузі освіти Галичини за попередні роки, лише не велика чисельність галицьких дітей мали доступ до художньо-промислової освіти у школах різних рівнів.

Певні зрушення у сфері освіти припали на другу половину XIX століття. У руслі крайового закону 1867 року, що передбачав реальне збільшення видатків на освіту і розширення мов навчання польською та українською в художньо-промисловій освіті відбувається певна позитивна динаміка. Державна політика щодо художньо-промислової освіти здійснювалася на різних рівнях. До відання Крайової шкільної ради входило забезпечення державних субвенцій на освіту та залучення фінансів різних громадських фондаций. Якщо раніше освіта розвивалася за рахунок коштів меценатів, то у ці роки державне фінансування їх значно перевищувало. Значним поштовхом щодо розвитку художньо-промислової освіти Галичини було залучення громадськості до самоврядності окремих шкіл та їх фінансування. Інтерес до художньо-промислової освіти заможних людей впливав із економічних міркувань, оскільки європейські культурні еталони цього періоду ґрунтувались на естетичній й досягненнях тогочасної науки та економіки. Громади повітів підтримували програми складчини на розвиток освіти. Реалізація таких програм вела до створення часто нерівних умов для підготовки фахівців із художньо-промислової освіти в містечках і селах.

Промисловий розвиток, що охопив європейські країни в кінці XIX століття, ріст міст і промислового виробництва актуалізували естетично-мистецькі аспекти промислових виробів. Для цього часу характерним було поєднання промислового виробництва і народних ремесел, що й загострювало потреби вдосконалення системи художньо-промислової освіти. Відповідно з потребами того часу, до розбудови художньо-промислової освіти в Галичині до Краєвої Шкільної Ради була долучена Краєва Шкільна комісія для справ промислових (на правах дорадчого органу).

Попередні роки можна характеризувати як етап започаткування освітньої політики Австро-Угорської держави й розбудови системи художньо-промислової освіти Галичини. Характерною ознакою створення художньо-промислових шкіл був вибір місця традиційних народних ремесел, зокрема таких як Косів (1882 р. ткацька школа). Школи розташовувалися, зазвичай у визначених осередках народних ремесел, оскільки врахували наявність відомих майстрів, сировини, можливості транспортного сполучення, ринків збуту. Як зазначають дослідники цієї проблеми (М. Станкевич, С. Рудницький, В. Щербаківський) у краї формувалися центри художніх ремесел. Наприклад, містечко Косів стало центром цілої низки народних ремесел: гончарства, ткацтва, вжиткових виробів різного призначення, бондарства, дерев'яної архітектури [3; 4; 8].

Як засвідчують писемні джерела того часу, на теренах Галичини Гуцульщина займала чи не найважливіше місце. Вироби майстрів-гуцулів демонструвалися на виставках у Відні (1872), Львові (1877), Трієсті (1878), Станіславові (1879). Гуцульські майстри були знані й за межами краю, оскільки їх вироби були окрасою навіть цісарських помешкань та державних установ Австро-Угорщини. Тому, затребуваність на вироби гуцульських майстрів постійно зростала, що й зумовило активізацію освітньої політики дер-

жави у галузі художньо-промислової освіти. Завдячуючи цьому на теренах Галичини художньо-промислова освіта досягла особливого розквіту в гуцульських містечках.

Цьому передувала державна політика у галузі освіти, що проводилася Австро-Угорщиною. Так, Краєва комісія поєднувала започаткування ткацької школи у Косові з потребою перенесення традиції гуцульського ткацького ремесла до рівня промислового виробництва й організації праці народних майстрів на нових засадах, а також потребу підготовки майстрів із мешканців гуцульських сіл. Цю ініціативу підтримувала інтелігенція й громадськість краю. Як з'ясовано, ткацьке товариство, що діяло в Косові, відіграло значну роль у розбудові цієї школи (надавали приміщення, сировину, організували збут продукції). Громада містечка та навколишніх сіл підтримувала школу грошовими пожертвами, устаткуванням, тому, що вбачала у новій школі майбутнє для професійного становлення своїх дітей і розвитку краю загалом.

До участі у розбудові художньо-промислової школи долучалися громади навколишніх сіл і міста Косова. Ткацьке товариство і директор школи Дмитро Вілянський розпочали будівництво нового приміщення для ткацької школи (1887) [5, арк. 1]. Упродовж десяти років школу було не лише побудовано, а й вона зайняла провідне місце в середовищі закладів такого типу. Ткацька школа у Косові розвивалася доволі динамічно. Варто зауважити, що художньо-промислова освіта на теренах Галичини розвивалася у взаємозв'язках із загальною освітою, зокрема навчанням грамоти, письма, рахунку. Оскільки рукомесництво було знайомим для всіх дітей – художньо-промислове навчання було достатньо якісним.

5 квітня 1895 року за поданням Краєвої комісії (за погодженням із Високим Відділом Королівства Галичини і Урядом Великого Королівства Краківського) Косівська ткацька школа отримала назву «Краєва професійно-промислова школа для науки ткацтва у Косові» та статус державного фінансування. З великим піднесенням прийняли це повідомлення краєви [5, арк. 77-78].

Організаційна та навчально-методична робота ткацької школи в Косові регламентувалася статутом («Статут крайової професійної промислової школи для науки ткацтва в Косові» [5, арк. 21]). Діяльність цієї школи характеризувалася суспільними, економічними вимогами, що були характерні для кінця XIX століття. Інтерес до мистецьких цінностей, збільшення їх естетичної ємності у руслі швидкого зростання промисловості зумовив розвій художньо-промислової освіти й підготовку фахівців, що становили продуктивну силу часу. Першорядним у підготовці фахівців було вдосконалення загальної освіти та підготовка випускників шкіл до збільшення естетичної вартості виробів і їх мистецького потенціалу, застосування набутих знань у практичній діяльності. Однак брак освічених майстрів-навчителів був гальмівним чинником. Тому Крайова комісія для справ промислових разом із Відділом у справах промислу розробила нову стратегію освітньої політики в художньо-промисловій галузі освіти, що розвивало функції як державних, так і громадських інституцій [6, с. 28; 5, арк. 21].

До підготовки навчителів долучалися висококваліфіковані майстри та випускники закладів освіти таких типів. Держава фінансувала виплату стипендій учням професійних шкіл, що забезпечило умови для навчання дітей із незаможних родин. Дітям ткачів Косівського повіту, що були підготовлені до професійної роботи, обдарованим дітям встановлювали стипендію, що виділялася із громадських фондів. Удосконалювалася і організаційно-педагогічна діяльність цього навчального закладу, як от: чіткий навчальний рік; у процесі навчання передбачено наступність і взаємозв'язки засвоєння учнями як теоретичних, так і практичних умінь, навичок.

Особлива увага приділялася навчання талановитих учнів. Для них окремо Відділ крайовий визначав мету, зміст і тривалість навчального курсу. Варто зауважити, що заохочувалось навчання учнів у загальноосвітній школі (у вільний від професійної освіти час). Після завершення повного курсу навчання учнів другого відділу (обдарованих) їм видавалось посвідчення старшого ткача-майстра. Державна політика у галузі освіти співпадала з інтересом крайової спільноти до нових тенденцій промислового розвитку й підготовки фахівців, що сприяло еволюційному зростанню Косівської ткацької школи. Впродовж п'ятнадцяти років (1896-1910) вона пройшла шлях від ремісничого до мистецького художньо-промислового закладу. Варто зауважити, що намагання керівництва школи, зокрема її директора – Казимира Ямрожа, зміцнити кадрове забезпечення навчального процесу давало позитивну динаміку щодо розвитку організаційного, навчально-методичного забезпечення якості підготовки фахівців. Тому, Косівська ткацька школа належала до кращих художньо-промислових закладів Галичини. За сприяння наглядової Ради товариства ткацького, управи повіту розбудовувалася матеріальна база школи (у проєкті від 1912 року було зазначено будівництво майстерень з електричним приводом) на що було виділено урядом Австрії 10000 корон, а відділом крайовим – 80000 корон. Це засвідчує увагу австрійської адміністрації до розбудови навчальних закладів художнього спрямування. Держава створювала умови для залучення потенціалу громад у справі розбудові художньо-промислової освіти краю [2].

До фінансування будов, що належали Косівській ткацькій школі, організації її діяльності долучалися сільські гміни (орган адміністративного управління), інтелігенція, майстри народного мистецтва. Саме представники громадськості сприяли фінансуванню стипендій багатьох учнів школи та допомагали їй випускникам налагоджувати виробництво. Функціонування художньо-промислової Косівської ткацької школи досягло найвищого злету до 1918 року.

Історія розвитку художньо-промислової освіти в Галичині в зазначених вище хронологічних межах є відображенням історії, політики, ідеології, що часто мінялися на початку XX століття.

Входження Галичини до складу Другої Речі Посполитої (1922, 1923) змінило державне підпорядкування всієї системи освіти, зокрема й художньо-промислової. З 1825 року художньо-промислова Косівська ткацька школа перейменована

в Крайову професійно-промислово школу для науки ткацтва. Вона відійшла в підпорядкування відділу Крайового Королівства Галичини і Уряду Великого Князівства Краківського. Зміна статусу школи узаконила її державне фінансування. Загалом школа відійшла до державного підпорядкування. Керівництво школи у ці роки діяло за Статутом, що був затверджений Державним управлінням промислової освіти. У ньому чітко зазначалися мета, завдання підготовки кваліфікованих фахівців із ткацької справи. Вперше державні стандарти художньо-промислової освіти були визначено щодо діяльності цієї школи. Удосконалено й вимоги до рівня підготовленості випускників, жорсткої звітності перед державними органами управління освітою. Насамперед, до випускників чітко були виокремлені вимоги щодо поєднання знань із фахової справи з готовністю до практичного застосування в ткацькому виробництві; особливою регіональних ткацьких традицій. Випускникам школи видавали документ державного зразка, підтверджувало їх фахову кваліфікацію.

Вивчення архівних джерел, розвідок науковців з означеної вище проблеми дає підстави стверджувати про те, що в польський період художньо-промислові заклади розвивалися здебільшого як такі, що здійснювали підготовку працівників для промислового та дрібно-ремісничого виробництва. Польська влада достатньо ревниво ставилася до будь-яких проявів українськості в діяльності навчальних закладів художньо-промислового спрямування. Це підтверджує й факт про намагання громади косівщини відкрити державну промислово школу гуцульського мистецтва (1923, М. Куриленко). Міністерство освіти у Варшаві не підтримало цей проект, як і всі інші проекти шкіл з українською мовою навчання, оскільки державний пріоритет був на боці польської мовної освіти.

Пізніше (1925) ідею М. Куриленка про створення промислової школи гуцульського мистецтва у Косові, виніс на обговорення з державними чиновниками, зокрема станіславським воєводою, лікар А. Тарнавський. Він не ставив питання викладання українською мовою в школі, тому кураторія шкільного округу у Львові позитивно погодила клопотання про її відкриття. Мова йшла про підготовку різьбярів, гончарів, ткачів до промислового виробництва. Зауважимо, що художньо-промислова освіта цих років мала вузько виробничий

характер. Такі завдання як долучення учнів до загальнокультурних тенденцій, що мали місце в художньо-промисловій освіті попередніх періодів, не були актуальні й залишилися поза увагою органів державної влади та управління. Як стверджує дослідник художньо-промислової освіти в Україні Р. Шмагало у монографії «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції» «У 30-х роках минулого століття в Косові, крім вище названих, діяли ще такі більші ткацькі підприємства: Йолянти Кордецької, Леона Мільбавера (20 робітників-надомників), Лейзора Кюллія (30 надомників), «Гасорейг» О. Гертнера і І. Ляндмана (29 робітників), Альтера Гільмана (48 робітників, 20 машин) та ін.» [7].

Варто зауважити, що ми не знаходимо архівних джерел, які б підтверджували стале зацікавлення польської владою розвитком художньо-промислових шкіл Галичини. Здебільшого випускники цих шкіл працювали на малих ткацьких фабриках. Функціонували й так звані сімейні ткацькі виробництва, а діти проходили фахову науку біля верстатів у домашніх умовах. Тому, здебільшого можемо говорити про надання переваг фаховій над художньою підготовкою.

Досліджуваний період відзначається неперервним розвитком художньо-промислової освіти приватного характеру, яка виробила різні суспільні організаційні форми навчання, що фінансувалися приватними особами. Саме з приватних форм освіти постали і розвивалися, паралельно з державними освітніми закладами, головний напрям мистецької освіти – художньо-промисловий (на ранній стадії – фахово-ремісничий), що сприяв розширенню й збагаченню мистецької освіти загалом.

В історико-педагогічному аспекті художньо-промислова освіта Галичини в окреслених хронологічних межах мала певні продуктивні здобутки, що становлять інтерес і можуть бути адаптовані в освітньому просторі сьогодення.

Державне фінансування художньо-промислових шкіл зумовило розширення їх чисельності, осучаснення матеріально-технічної бази і залучення до навчання учнів із різних соціальних прошарків. Художньо-промислова освіта Галичини розвивалася в руслі державних політик інших держав (Австро-Угорщина, Польща), тому мета й завдання відповідали освітнім рівням і потребам цих держав.

Список літератури:

1. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене / С. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. До історії заснування та становлення Косівської мистецької школи (з нагоди 125-ї річниці діяльності). – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kosivart.if.ua/2009/02/28/994> – Назва з екрана.
3. Рудницький С. Коротка географія України. Частина II (з малюнками). Накладом українського педагогічного товариства / С. Рудницький. – Львів. – 1914. – 221 с.
4. Станкевич М. Українське художнє дерево ХVІ–ХХ ст. / М. Станкевич. – НАНУ Інститут народознавства НАНУ. – Львів. – 2002. – 480 с.
5. Центральний державний історичний архів, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 179, оп. 4, statut w krajowego warstwu zawodowego dla nanki tractwa w Kpsowie, арк. 1, 5, 21, 51, 66, 77, 78.
6. Шмагало Р. Досвід структурування художньо-промислової освіти України. Навчально-методичний посібник / Р. Шмагало. – Львів: Видавництво «Брати Сиротинські і К». – 1999. – С. 28.
7. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р. Шмагало; Львівська національна академія мистецтв. Факультет історії та теорії мистецтв. – Л.: Українські Технології, 2005. – 528 с.

8. Щербаківський В. Українське мистецтво. Частина 1. Дерев'яне будівництво і різьба по дереву / В. Щербаківський. – Львів-Київ. – 1913. – 62 с.
9. Falkiewicz K. Rozwój szkolnictwa ludowego w Galicyi w latach 1848–1898 / K. Falkiewicz. – Lwów, 1899. – 109 s.

Сынышын Л.О.

Институт искусств

ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет
имени Василия Стефанька»

ВЛИЯНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ НА РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ПРОМЫШЛЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ГАЛИЦИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛА XX СТОЛЕТИЯ)

Аннотация

В статье освещены особенности развития художественно-промышленного образования Галиции второй половины XIX – начала XX века. Охарактеризовано влияние образовательной политики государств (Австро-Венгерской, Речи Посполитой) на формирование целей, задач и учебно-методического обеспечения учебного процесса. На основе изучения архивных материалов, представлены аргументы относительно государственных образовательных политик в области художественно-промышленного образования. Раскрыто взаимосвязи социально-экономической и образовательной политики в отношении образования Галиции. Выявлена зависимость развития художественно-промышленных учебных заведений от государственной образовательной политики. Уточнены особенности художественно-промышленного образования Галиции в определенных хронологических рамках исследования.

Ключевые слова: художественно-промышленное образование, государственная образовательная политика, цель, задачи образования, учебно-методическое обеспечение художественно-промышленного образования, учреждения художественно-промышленного образования.

Synyshyn L.O.

Institute of Arts

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

EFFECT OF STATE EDUCATIONAL POLICY ON DEVELOPMENT OF ART AND INDUSTRIAL EDUCATION OF GALICIA (SECOND HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURY)

Summary

In the article the features of art and industrial education of Galicia in second half of XIX – early XX century are highlighted. Author determined the impact of state education policy (Austria-Hungary, Rzecz Pospolita) on the formation of goals, objectives and teaching of the learning process. On the basis of archival materials submitted arguments on state education policies in the field of art and industrial education. Author discloses relationships of socio-economic and educational policy on education of Galicia. The dependence of art and industrial educational institutions of the national education policy is noted. Peculiarities of art and industrial education of Galicia in certain chronological framework of the study are specified.

Keywords: art and industrial education, state educational policy, goal, objectives of education, training and methodological support of art and industrial education, art and industrial educational institutions.